

LUNDS
UNIVERSITET

Språk- och Litteraturcentrum
Humanistiska och Teologiska Fakulteten

Ett norskt trauma
En kritisk diskursanalys av hur nationell identitet omtalas i debatten om
Utøya 22. juli

Kandidatuppsats i Europastudier med humanistisk profil (EUHK30)
Författare: Amanda Koverberg
Handledare: Tomas Sniegon
Vårterminen 2018

Abstract

The aim of this study is to analyse how national identity is shown in the discussion about the film *Utøya 22. juli* in three Norwegian newspapers. The study also examines which temporal and spatial references are made in the material, and whom the “them”-term is referring to, as a contrast to a Norwegian “us”. The methodological and theoretical framework is composed by a critical discourse analysis and Umut Özkirimli’s theory about nationalism. In addition, Ruth Wodak’s categories of strategies of the discursive construction of national identity are used.

The conclusions of this study are that the terror attacks in Oslo and at Utøya are given a place in the Norwegian national identity as a distinct point of change. The island of Utøya has become a symbol for this change, and for the loss of a sense of safety. Temporal aspects in the material consists mainly of comparisons between The 22nd of July and Norway during world war II. As for the opposing component in the construction of a homogenous “we”, the “them” varies depending on the context. A national Norwegian “we” can either be a contrast to foreigners, or to Anders Behring Breivik.

Keywords: National identity, Norway, Utøya, 22 July, Terrorism

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.2. Syfte och frågeställningar	5
1.3 Disposition	5
2. Bakgrund	5
2.1 Aspekter som använts i konstruerandet av en norsk nationell identitet	7
3. Teori och metod	10
3.1 Kritisk diskursanalys som teori	10
3.2 Nationalism och nationell identitet som diskurs	11
3.3 Kritisk diskursanalys som metod	13
4. Material	14
4.1 Aftenposten	15
4.2 Dagbladet	15
4.3 VG	15
4.4 Avgränsningar	15
5. Undersökning	16
5.1 Identitet	16
5.2 Tid	20
5.3 Plats	23
6. Analys	24
6.1 Identitet	24
6.2 Tid	27
6.3 Plats	29
7. Slutsats	31
8. Bibliografi	34
8.1 Tryckta källor	34
8.2 Elektroniska källor	34

1. Inledning

”72 minutter som forandret oss for alltid”

Det är taglinen på Erik Poppes film *Utøya 22. juli* (2018), som är den första i en rad filmatiseringar om terrorattentaten i Norge 22 juli 2011 som har premiär inom de närmaste två åren. Filmen skildrar Anders Behring Breiviks masskjutning på ungdomar på Utøya 22 juli 2011, som krävde 69 offer. Tidigare samma dag utförde Breivik även ett bombattentat i centrala Oslo som resulterade i åtta döda. Till minne av dessa händelser har flera monument, konstverk, sånger och dikter skapats, och varje år hålls minnesceremonier. Nu när flera filmatiseringar är aktuella har det varit stora debatter i Norge angående hur etiskt riktigt det är att göra sådana filmer.

Taglinen vittnar om en syn på händelserna som en sorts gemensam vändningspunkt som har haft så stora konsekvenser att det har inneburit en förändring för ”oss”, underförstått norrmännen. Därmed antyds att det finns en speciell norsk identitet som är gemensam för alla norrmän, och som terrorattentaten har omformat. Men hur definieras detta norska ”oss”? Vem är ”de andra” som inte ingår i denna gemenskap? Den ”vi och dem”-uppdelning som den inledande taglinen antyder nämner inte någon klar motsats. Aspekter som eventuellt kan tas upp i ett definierande norskt ”vi” är grannländerna Sverige, Finland och Ryssland som det finns fysiska gränser till, och som Norge historiskt sett har haft utbyte med. Även Danmark, som Norge under lång tid delat historia med, kan antas vara en viktig antagonist i skapandet av en självständig norsk identitet. Den långa gränsen till Sverige utgör också en gräns till Europeiska Unionen. EU är ännu en aspekt som kan vara förekommande i det mentala byggandet av en nationell identitet, då valet att inte vara med i unionen även skapar skillnader som kan vara påtagliga i praktiken, exempelvis vid affärsmässiga samarbeten med ett EU-land.

I denna uppsats undersöks vad som skrivs om den norska nationella identiteten i debatten om *Utøya 22. juli*, och på vilket sätt den omtalas. Detta görs genom att analysera artiklar, debattinlägg och recensioner i *Aftenposten*, *Dagbladet*, och *Verdens Gang* (VG), tre rikstäckande norska tidningar. Utifrån Umut Özkirimlis teori om nationalism undersöks det specifika fallet Norge enligt den tredelade modellen *identitet, tid* och *plats*. Säggs det något om dessa tre punkter, och i så fall vad? Finns det någon klar ”dem”, och vilka referenser till tid och plats görs?

1.2. Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att genom kritisk diskursanalys undersöka hur norsk nationell identitet berörs och framställs i tidningstexter som handlar om filmen *Utøya 22. juli*, och om debatten kring denna film.

Frågeställningarna lyder: Hur märks nationell identitet i debatten om *Utøya 22. juli*?

Vem är ”de andra” i konstruerandet av en norsk nationell identitet i debatten?

Vilka tidpunkter och platser refereras till i debatten?

1.3 Disposition

Introduktionen följs av en bakgrund som förklarar omständigheterna till det jag vill studera och kortfattat presenterar några aspekter som varit viktiga för den norska nationella identiteten innan terrorattentaten 22 juli 2011. Efter detta redogörs för vilken teori och vilken metod som används i analysen. I kapitel fyra presenteras de källor jag använder mig av, och vilka begränsningar jag gör. Undersökningen presenteras i kapitel fem. Här genomgås material utifrån Özkirimlis tre kategorier *identitet*, *tid* och *plats*. Kapitel sex innehåller en analys där jag diskuterar det som framkommit i undersökningen. Slutligen presenteras en slutsats i kapitel sju.

2. Bakgrund

Den 22 juli 2011 utförde Anders Behring Breivik två terroråd i Norge. Först ett bombattentat i regeringskvarteret i Oslo som dödade åtta personer, och sedan en masskjutning på Utøya, som resulterade i 69 döda, varav majoriteten var ungdomar.¹ Att just ön Utøya blev ett mål beror på att ön ägs av det socialdemokratiska partiet Arbeiderpartiets ungdomsförbund, Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF), som vid tidpunkten för dådet höll sitt årliga ungdomsläger där. Dådet hade politiska motiv, Breivik menade att Arbeiderpartiet (Ap) hotade den norska kulturen genom sin jämställdhets- och invandringspolitik. Attentaten var

¹ Frans af Schmidt, ”terrorattentaten i Norge 2011”, *Nationalencyklopedin*, <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/terrorattentaten-i-norge-2011> (Hämtad 2018-04-11).

också ett sätt för Breivik att rikta uppmärksamhet mot sitt politiska manifest där han sammanfattat sina idéer om vit makt, antifeminism, islamofobi och kulturkonservatism.

Under 2018 och 2019 har tre filmer och en serie om terrorattentaten premiär. När denna uppsats skrivs har enbart den första haft premiär. Det är spelfilmen *Utøya 22. juli*, regisserad av Erik Poppe. Filmen hade världspremiär på Berlinale 19 februari 2018, där den också var nominerad till en Guldbjörn.² På norska biografer hade den premiär 9 mars. Hösten 2018 kommer den Netflix-finansierade spelfilmen *Norway*, regisserad av den brittiske Paul Greengrass, och den svenska regissören Carl Javérs dokumentärfilm *Reconstructing Utøya*. Under 2019 sänds *22. juli*, en NRK-producerad dramaserie av Sara Johnsen och Pål Sletaune.

Filmerna har väckt stor debatt i Norge, och det har diskuterats om tillräckligt lång tid har förflutit sedan händelsen för att man ska kunna filmatisera den. Dessutom finns det några som ställer sig skeptiska till att det görs fiktion av en sådan händelse, då det riskerar att ses som underhållning. Erik Poppe säger dock att ambitionen med *Utøya 22. juli* är att flytta uppmärksamheten från Anders Behring Breivik till offren, och att bidra till att terrorattentaten blir en del av ett kollektivt minne.³ Under projektets gång har Poppe därför haft tät kontakt med personer som blivit berörda av terrorn.

Debatten kring filmen tog en ny vändning när Norges justitie- beredskaps- och invandringsminister Sylvi Listhaug (Fremskrittspartiet) den 9 mars 2018 publicerade ett Facebook-inlägg med texten ”Ap mener terroristenes rettigheter er viktigere enn nasjonens sikkerhet” och uppmanade till att ”gilla och dela” inlägget.⁴ Till texten hörde också en bild på maskerade och beväpnade män i uniform. Listhaug publicerade bilden som en reaktion på att majoriteten i Stortinget, och däribland Arbeiderpartiet, hade röstat emot ett förslag från två av regeringspartierna, Høyre och Fremskrittspartiet. Förslaget handlade om att justitiedepartementet skulle få frånta norskt medborgarskap från personer som har dubbelt

² NTB, ”Utøya-overlevende: - Spekulativt å lage film bare om drapene”, *Dagbladet*, 18 februari, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/utoya-overlevende---spekulativt-a-lage-film-bare-om-drapene/69529440>, (Hämtad 2018-04-11).

³ Cecilie Rakke, ”Vitnesbyrden,” *Dagbladet*, 3 mars, 2018, Retriever.

⁴ Guro Flaarønning, Hans Cosson-Eide och Martin H. W. Zondag, ”Syv spørsmål og svar om Listhaug-braket”, *NRK*, 17 mars, 2018, <https://www.nrk.no/norge/syv-sporsmal-og-svar-om-listhaug-braket-1.13966364>, (Hämtad 2018-04-12).

medborgarskap och som misstänks vara ett säkerhetshot mot nationen. De partier som röstade emot menade dock att sådana tilltag också måste gå genom en domstol och att justitiedepartementet själva därmed inte kunde bestämma om en person ska förlora sitt norska medborgarskap.

Listhaugs Facebook-inlägg har fått stora rektioner från såväl stortingspolitiker som överlevare av attacken på Utøya. Många tyckte att det var olämpligt att hon lade ut bilden just 9 mars eftersom det var premiärdagen för *Utøya 22. juli*. Arbeiderpartiets ledare Jonas Gahr Støre menar att det är en orimlig anklagelse eftersom det var just Arbeiderpartiets ungdomsförbund som var målet för terrorn 2011, och att Listhaugs retorik spär på ett redan existerande hat mot hans parti, samma hat som motiverade Anders Behring Breivik.

Statsminister Erna Solberg (Høyre) har också kritiserats för att inte ha tagit avstånd från Listhaugs inlägg tillräckligt tydligt eller tillräckligt snabbt. Solberg skall dock ha bett Listhaug om att radera bilden från sin Facebook, något hon inte gick med på. Även kunskaps- och integreringsminister Jan Tore Sanner (H) har fått kritik efter att ha beskyllt Arbeiderpartiet för att dra ”22 juli-kortet” i debatter som inte primärt handlar om terrorattentaten 2011.

Rødt, ett av oppositionspartierna, lade 14 mars fram ett förslag om misstroendevotum mot Sylvi Listhaug, som flera av oppositionspartierna valde att ställa sig bakom efter att de bedömt Listhaugs ursäkter som otillräckliga. Regeringskällor uppgav också att Erna Solberg var beredd att ställa en kabinetsfråga om en majoritet röstade för misstroendevotumet, vilket hade lett till att hela regeringen hade behövt avgå. Detta undveks dock genom att Sylvi Listhaug självant avgick den 20 mars då hon inte ville att Fremskrittspartiet skulle förlora sin regeringsställning.⁵

2.1 Aspekter som använts i konstruerandet av en norsk nationell identitet

Tidigare forskning har kartlagt en rad olika aspekter som den norska nationella identiteten har byggts kring. Thomas Hylland Eriksen och Iver B. Neumann konstaterar i sin vetenskapliga

⁵ Audun Hageskal, ”Sylvi Listhaug (Frp) går av som justisminister”, *Dagbladet*, 20 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/nyheter/sylvi-listhaug-frp-gar-av-som-justisminister/69630659>, (Hämtad 2018-04-12).

artikel ”Fra slektsgård til oljeplattform: Norsk identitet og Europa” att konstruerandet av en norsk nationell identitet traditionellt sett har haft Europa, Danmark och Sverige som självklara ”de andra” som identitetsbyggandet kan kontrastera mot.⁶ Författarna menar dock att förhållandet till Danmark och Sverige har hamnat i en sorts gråzon i det norska identitetsbyggandet, då grannländerna visserligen inte räknas in i ”det norska”, men samtidigt inte känns helt främmande på grund av politiska relationer, samt liknande kultur och språk.

Hylland Eriksen och Neumann menar vidare att invandrare under 2000-talet blivit allt mer framträdande i rollen som ett ”de andra” i konstruerandet av en norsk nationell identitet.⁷ Detta gäller i synnerhet muslimer, men även polska arbetskraftsinvandrare.

Fredlighet är något om i artikeln pekas ut som ett upplevt norskt särdrag.⁸ Denna uppfattning härstammar från 1890-talet och viljan att distansera sig från Sverige som ansågs vara en av flera krigförande stater i Europa. Bilden av Norge som fredligt har inte problematiserats av konflikter under andra världskriget, vapenexport, NATO-medlemskap eller landets inblandning i krig i bland annat Afghanistan. Välfärdsstaten, jämställdhet och yttrandefrihet är andra aspekter som förknippas med den norska nationella identiteten.⁹

Henriette Auensen nämner i sin mastersuppsats ”Globalisering og nasjonal identitet i Norge” ett antal höjdpunkter i den norska historien då en nationell identitet har varit som starkast.¹⁰ Den första tidpunkt som nämns är unionsupplösningen med Sverige 1905 då Norge blev en självständig stat. Vid detta tillfälle blev svenskarna ett tydligt ”de andra” på samma sätt som danskarna var det efter unionsupplösningen med Danmark 1814.

Den andra perioden som nämns är 1940–1945 när Norge var ockuperat av Nazityskland och ockupationsmakten utgjorde motsatsen. Nationalromantiskt inspirerade symboler som tomtenissar, och i synnerhet röda toppluvor, användes som en metafor för den norska mentaliteten och som protest mot ockupationsmakten.¹¹ Det var dock inte en entydigt norsk-

⁶ Thomas Hylland Eriksen och Iver B. Neumann, ”Fra slektsgård til oljeplattform: Norsk identitet og Europa,” *Internasjonal politikk* 69, nr. 3 (2011): 414, 430, <https://www.idunn.no/file/pdf/50644279/art11.pdf>.

⁷ Hylland Eriksen och Neumann, 421–423

⁸ *Ibid.*, 427–428.

⁹ *Ibid.*, 426.

¹⁰ Henriette Auensen, ”Globalisering og nasjonal identitet i Norge” (Hovedfagsoppgave, Universitetet i Oslo, 2006), 72, 74, 102.

¹¹ Ina Louise Stovner, ”nisse”, *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/nisse> (Hämtad 2018-04-24).

tysk motsatsrelation, utan det fanns även norrmän som stödde den tyska ockupationen. Vidkun Quisling, partiledare för nationalsocialistiska partiet Nasjonal Samling och regeringschef under ockupationsåren, är ett sådant exempel på en norsk person som blivit en symbol för den norska nationalsocialismen, och som stämplats som landsförrädare.¹² Begreppet ”quisling” betecknade från början anhängare av Nasjonal Samling, men har senare kommit att betyda en person som sympatiserar med nationens fiender.¹³ En person, som trots sitt pro-tyska engagemang under ockupationstiden, har en mer omstridd status som landsförrädare, är författaren Knut Hamsun. Bilden av Hamsun i den norska mentaliteten präglas av diskussioner om huruvida hans uttalade stöd till Hitler och Quisling påverkar hans roll som omtyckt författare och nobelpristagare i litteratur.¹⁴

Slutligen ska enligt Auensen den nationella identiteten i Norge ha varit väldigt stark år 1994, som en följd av att Norge hade varit så framgångsrikt i OS i Lillehammer det året, samt EU-omröstningen samma år som förde med sig diskussioner om vad som var bäst för landet.¹⁵ Enligt Hylland Eriksen och Neumann bottenar dessa diskussioner i ett flitigt användande av sagoväsen, nationaldräkter och naturbilder i marknadsföringen av OS.¹⁶ Norge framställdes som en sund och jordnära nation, vilket nej-sidan i EU-omröstningen använde som argument och ställde i kontrast mot ett mer industrialiserat och icke-miljöanpassat EU.

Vidare tas själva förhållandet till EU upp. Detta tycks vara präglad av en viss ambivalens. En önskan om att kunna ha en påverkan på överstatliga organisationer går svårligen att kombinera med oviljan att själva bli påverkade av direktiv från sådana organisationer.¹⁷

Andra aspekter som omnämns som formande av den norska nationella identiteten är stoltheten över den norska historien, och då specifikt vikingatiden.¹⁸ Detta, menar Auensen, är något som reproduceras genom skolväsendet. Slutligen nämns stoltheten över värderingar som

¹² Magne Skodvin, ”Vidkun Quisling”, *Store Norske Leksikon*, https://snl.no/Vidkun_Quisling (Hämtad 2018-05-10).

¹³ Børge Nordbø, ”quisling”, *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/quisling> (Hämtad 2018-05-09).

¹⁴ Erik Bjerck Hagen, ”Knut Hamsun”, *Store Norske Leksikon*, https://snl.no/Knut_Hamsun (Hämtad 2018-05-10).

¹⁵ Auensen, ”Globalisering og nasjonal identitet i Norge,” 38, 102

¹⁶ Hylland Eriksen och Neumann, 419–421.

¹⁷ Auensen, 51–55.

¹⁸ *Ibid.*, 87.

anses vara typiskt norska, nämligen rättvisa och godhet.¹⁹ Dessutom omtalas välfärdssystemet och det statliga engagemanget.

3. Teori och metod

3.1 Kritisk diskursanalys som teori

Jag använder mig av kritisk diskursanalys, ofta förkortat CDA, som metod i min undersökning. Den kritiska diskursanalysen är dock en metod som har en tillhörande teori som den inte kan lösgöras från. Diskurs ses inom CDA som en sorts social praktik som både kan upprätthålla och omforma samhället, samtidigt som samhället också formar diskursen.²⁰ Det språk man använder bestämmer genom ordval och grammatik vilken bild av omvärlden vi har. Händelser och företeelser ges mening genom att vi talar och skriver om dem. Sättet vi uttrycker oss på samt vilka associationer vi gör sätter dem i ett sammanhang.²¹ Språket konstituerar därmed det omkringliggande samhället, dess identiteter och dess normer, och kan förändra dem genom att omforma diskursen.

CDA intresserar sig också för makt inom diskursen. Vilka aktörer som ges rätten att uttala sig är viktigt, eftersom dessa utgör normen för vad som sägs i diskursen.²² Då diskursen påverkar den sociala världen, får den också betydelse för politiska handlingar och andra bestämmelser som har effekter på samhället. Därför undersöks ofta inneboende maktstrukturer i diskursen.

En aspekt av kritisk diskursanalys som kan föra med sig nackdelar är det faktum att den som utför studien själv riskerar att bli en del av den diskurs som undersöks. Detta innebär visserligen att samhällliga och kulturella perspektiv är kända för den som ska utföra undersökningen, men det kan också medföra att sanningar och sociala praktiker inom diskursen upplevs som så självklara att de blir svåra att analysera.²³ Resultaten kan på så sätt färgas av diskursen. Jag tror att jag för frågeställningen i denna uppsats har en relativt

¹⁹ Ibid., 74, 102.

²⁰ Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips, *Diskursanalys som teori och metod*, översättning Sven-Erik Torhell, (Lund: Studentlitteratur, 2000), 25.

²¹ Winther Jørgensen och Phillips 15–16.

²² Göran Bergström och Kristina Boréus, "Diskursanalys", i *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, red. Göran Bergström och Kristina Boréus (Lund: Studentlitteratur, 2012), 358, 381.

²³ Ibid., 402.

gynnsam utgångspunkt. Jag är dels norsk medborgare och har på så sätt förkunskaper om kulturen och samhället som diskursen har uppstått i, men jag är också svensk medborgare och bosatt i Sverige vilket gör att jag har en viss distans till diskursen.

Min förhoppning är att kunna studera det diskursiva konstruerandet av en norsk nationell identitet i debatten om *Utøya 22. juli*. Med hjälp av kritisk diskursanalys hoppas jag kunna analysera vilka återkommande teman kopplade till nationell identitet som finns i tidningstexterna, och vilka röster som hörs mest i debatten. Då diskursen som ovan beskrivits både har en formande inverkan på samhället och själv formas av omvärlden, bör en studie av denna debatt ge en inblick i hur det norska samhället hanterar bearbetningen av 22 juli, och hur den norska nationella identiteten har påverkats av den diskursen.

Hans Löden har i sin vetenskapliga artikel "Peace, love, depoliticisation and the domestic alien: national identity in the memorial messages collected after the terror attacks in Norway 22 July 2011" tidigare forskat om hur norsk nationell identitet formulerats i text efter 22 juli 2011, men då med fokus på hur identiteten uttrycktes i hälsningar och meddelanden som lämnats av privatpersoner runt om i Oslo och nära Utøya under veckorna efter terrorattentaten.²⁴ Löden fastställer ett antal symboliska referenser som ofta förekom i dessa meddelanden. Bland dessa ingår exempelvis den norska flaggan och uttalanden från personer som kronprins Haakon och dåvarande statsministern Jens Stoltenberg, men också dikter och sånger som *Til ungdommen* av Nordahl Grieg och *Mitt lille land* av Ole Paus.²⁵ Även Utøya-överlevaren Helle Gannestads citat "om én mann kan vise så mye hat, tenk hvor mye kjærlighet vi alle kan vise sammen" är frekvent använt.

3.2 Nationalism och nationell identitet som diskurs

I analysen använder jag mig av Umut Özkirimlis teori om nationalism som han utvecklar i sin bok *Theories of Nationalism: A Critical Introduction* (2010). Özkirimli förklarar nationalism

²⁴ Hans Löden, "Peace, love, depoliticisation and the domestic alien: national identity in the memorial messages collected after the terror attacks in Norway 22 July 2011," *National identities* 16, nr.2 (2014): 159, <http://dx.doi.org/10.1080/14608944.2014.918593>.

²⁵ Löden, 163-164.

som en diskurs.²⁶ Detta innebär inte att nationalism inte är en faktisk företeelse, Özkirimli ser det istället som ett sätt av flera att strukturera och förstå världen. Det betyder att nationalism är något som har skapats i sociala praktiker, diskurser, och som sedan har blivit vedertaget. Nationalism och nationella identiteter framställs ofta som något som är naturligt och givet men, enligt Özkirimli, är varje fall av nationalism präglad av den kontext den befinner sig i, och hade omständigheterna varit annorlunda kunde andra nationella identiteter uppstått ur samma beståndsdelar.²⁷ Hur nationen definieras i en specifik nationalistisk diskurs är dessutom inte statiskt, utan förändras ständigt.

Özkirimli identifierar tre huvudområden inom den nationalistiska diskursen.²⁸ Det första är *identitet*. Den nationalistiska diskursen gör skillnader på ”vi” och ”dem”, och skapar ett enhetligt ”oss” som står i kontrast till alla andra.

Det andra området som tas upp är relaterat till *tid*. Inom den nationalistiska diskursen används historien för att skapa en känsla av ett nationellt narrativ och för att ge nationen legitimitet. En kollektiv bild av den sanna historien sprids genom skolan och andra institutioner, och historiska händelser som inte passar in i den allmänna bilden tonas ner. Att fokus läggs på olika delar av historien behöver inte nödvändigtvis vara ett resultat av politiska motiv.²⁹ Missförstånd och ovisshet har också ofta förekommit i sökandet efter en nationell identitet.

Det sista området som Özkirimli nämner är kopplat till betydelsen av en *plats*. Inom diskursen märks vikten av ett ”hem” som antingen finns som ett nationellt territorium, eller som ett minne av en plats som har förlorats, eller på något annat sätt är förknippat med den nationalistiska diskursen. Miljön och landskapet i detta ”hem” ses ofta som formande av den nationella identiteten eller själen.³⁰

Diskursen om nationalism och nationell identitet, och de normer som finns inom denna, utbreder sig hos människor genom vardagliga saker som TV, nyheter, flaggor och valuta.³¹

²⁶ Umut Özkirimli, *Theories of Nationalism: A Critical Introduction* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 206-208.

²⁷ *Ibid.*, 210.

²⁸ *Ibid.*, 208-209.

²⁹ *Ibid.*, 214-215.

³⁰ *Ibid.*, 209.

³¹ *Ibid.*, 210-211.

Dessa företeelser är så pass vanliga i omgivningen att de tas för givet. Även kollektiva vardagliga rutiner och allmängiltiga uppförandekoder i sociala interaktioner hjälper till att skapa en känsla av en nationell identitet.

3.3 Kritisk diskursanalys som metod

Kritisk diskursanalys som metod utgår från den teoretiska ram som beskrivits ovan. CDA vill undersöka strategier och strukturer som finns bakom texter och tal. Det finns ingen färdig modell för hur en kritisk diskursanalys ska utföras, men det finns några verktyg som är vanliga att använda. Ett av dessa är *intertextualitet*, ett verktyg som används för att studera hur texter är sammankopplade. Detta kan exempelvis gälla texter som refererar till andra texter eller tal, eller texter som innehåller bitar och tankar av andra texter.³² Det är också ett begrepp som handlar om förhållandet mellan historien och texten. Eftersom texten bygger på andra texter påverkas den av historien, men historien blir i sin tur också påverkad av den nya texten då den bidrar till en utveckling av de historiska texterna.³³

Ett annat verktyg är analysen av *metaforer*.³⁴ En metafor är ett sätt att beskriva en företeelse i termer som inte tillhör samma område. Abstrakta saker beskrivs i termer som för tankarna till mer konkreta och bekanta områden. Genom att analysera ordval och användandet av metaforer ges en bild av skribentens uppfattning av omvärlden.

Tidningstexterna analyseras utifrån Özkirimlis tre huvudkategorier inom nationalismdiskursen: *identitet*, *tid* och *plats*. Jag vill också förfina kategoriseringen ytterligare genom att använda mig av några av de makro- och mikrostrategier som Ruth Wodak et al. utarbetat i boken *The Discursive Construction of National Identity* (2009). Detta är strategier som kan återfinnas i det diskursiva bildandet av en nationell identitet. Jag använder mig inte utav alla Wodak et als. Strategier, utan endast de två som är relevanta för just denna uppsatsen. Den ena är *konstruerande strategier*, som syftar till strategier som konstruerar en nationell identitet genom att främja identifiering, enande och solidaritet, samt

³² Bergström och Boréus, 376–377.

³³ Winther Jørgensen och Phillips, 78.

³⁴ Göran Bergström och Kristina Boréus, "Analys av metaforer, grammatik och ordval", i *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, red. Göran Bergström och Kristina Boréus (Lund: Studentlitteratur, 2012), 264–266.

skapa en uppdelning.³⁵ Den andra strategitypen är *transformativa strategier*, som går ut på att förändra en redan existerande nationell identitet, och forma den till en ny identitet som talaren eller skribenten redan har en föreställning om.

Som komplement till makrostrategierna finns några mikrostrategier som kan återfinnas i samtliga kategorier av makrostrategier. Av dessa är *assimilerande strategier* och *dissimilerande strategier* relevanta för denna uppsats. Dessa strategier skapar genom språket enhetlighet inom den egna gruppen respektive skillnad mellan olika grupper.

Eftersom makrostrategierna *bevarande strategier*, *rättfärdigande strategier* och *demonterande strategier* inte används i någon större utsträckning i mitt material undersöks dessa inte i den här studien.

4. Material

De källor jag använder mig av är tre norska tidningar, *Aftenposten*, *Dagbladet* och *Verdens Gang* (VG). Dessa tidningar har valts eftersom de är rikstäckande och därmed når fler läsare än lokala tidningar. Mitt antagande är också att många, exempelvis politiker, som vill nå en så stor läsarkrets som möjligt med sina inlägg i debatten om Utøya, främst gör inlägg i dessa större rikstäckande tidningar. Detta gör dock att analysen inte omfattar de artiklar och inlägg som förekommer i mindre tidningar, även om dessa hade varit intressanta för studien. För denna analys används främst tidningarnas internetupplagor. Artiklarna har hittats genom sökorden ”Utøya 22. juli”, ”Utøya + film” och ”Utøya + Poppe” som har använts i mediearkivet Retrievers databas och i de tre tidningarnas hemsidors egna sökmotorer. De som skrivit texterna är bland annat politiker, politiska kommentatorer och överlevande från attacken på Utøya.

³⁵ Ruth Wodak et al., *The Discursive Construction of National Identity*, översättning Angelika Hirsch, J. W. Unger och Richard Mitten, andra utgåvan, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009), 33.

4.1 Aftenposten

Aftenposten är Norges största tidning sett till läsarantal.³⁶ Tidningen startade 1860 som opolitisk men har sedan 1880 räknats som konservativ. Idag omtalas Aftenposten som oberoende konservativ. Aftenposten har tidigare också haft Oslo-fokuserade kvällsutgåvor, men inriktar sig numera på att vara en rikstäckande morgontidning. Tidningen ägs av mediekoncernen Schibsted.

4.2 Dagbladet

Dagbladet grundlades 1869 och har sedan starten haft en liberal inriktning. Historiskt sett har Dagbladet varit känt för att ha haft radikalare åsikter i vissa frågor.³⁷ Tidningen har också räknats som central för kulturradikala strömningar. Det är en av Norges två rikstäckande lösnummertidningar. Tidningen ägs av Aller Media AS.

4.3 VG

Verdens Gang grundades 1945 av representanter ur motståndsrörelsen med stöd från Pressefondet.³⁸ Det är idag en politiskt oberoende kvällstidning som är en del av Schibstedgruppen. VG säljs enbart som lösnummer och säljs över hela landet. Tidningens hemsida är en av Norges mest besökta, och om antalet läsare av pappersutgåvan och internetutgåvan slås samman övergår VG Aftenposten i läsarantal.

4.4 Avgränsningar

Tidsspannet på de texter som ska analyseras kommer att vara 19 februari – 9 april. Denna period är vald då den innefattar världspremiären i Berlin (19 februari) och Norgepremiären (9 mars), samt en månad efter den nationella premiären. Genom att avgränsa tidsomfånget förhindras att materialet blir allt för omfattande.

³⁶ Øyvind Breivik Pettersen, "Aftenposten", *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/Aftenposten> (Hämtad 2018-04-22).

³⁷ Breivik Pettersen, "Dagbladet", *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/Dagbladet> (Hämtad 2018-04-22).

³⁸ Breivik Pettersen, "VG", *Store Norske Leksikon*, <https://snl.no/VG> (Hämtad 2018-04-22).

5. Undersökning

I detta kapitel presenteras själva undersökningen av materialet. Den är uppdelad i de tre kategorierna *identitet*, *tid* och *plats*, och inom varje kategori kommer de teman, motiv och aspekter som förekommer i textmaterialet att presenteras, samt hur de ovannämnda makro- och mikrostrategierna används. Exempel på hur dessa uttrycks ges också.

5.1 Identitet

I samband med *Utøya 22. juli* har, speciellt i *Dagbladet*, yttrats en viss oro inför hur den nästa filmatisering som har premiär, *Norway*, ska kunna gestalta det som hände. Sigrid Hvidsten spekulerar i en kommentar i *Dagbladet* om en utländsk regissör, som ”har en outsiders blick”, kan vara lika hänsynsfull som den norske Erik Poppe.³⁹ Detta menar hon kommer vara mycket svårare att hantera. Även Arbeiderpartiets ledare Jonas Gahr Støre håller med i en intervju med nyhetsbyrån NTB, som refereras till i en artikel i *Dagbladet*. Han menar att det är bra att *Utøya 22. juli* har en norsk regissör med tanke på all uppmärksamhet från omvärlden, och intresset som finns hos utländska filmskapare.⁴⁰ Generellt uttrycks det också som rätt självklart att de icke-norrmän som ser filmen inte heller kan förstå den fullt ut eftersom utlänningar inte förväntas ha samma kunskaper om händelseförloppet och de motiv som drev Anders Behring Breivik. ”Her hjemme kan alle historien om hva som skjedde 22. juli, og hva det var som drev terroristen. Jo lenger vekk fra Norge du kommer, jo mindre vet de om bakgrunnen for hendelsen”, säger Erik Poppe i en intervju med *Aftenposten*.⁴¹ Detta är ett fall då dissimilerande strategier används, det görs skillnad på norrmän och ”alla andra” gällande förståelse.

I flera artiklar noteras det också att norska recensenter i allmänhet har gett filmen högre betyg än utländska. I sin recension i *VG* resonerar Morten Ståle Nilsen såhär kring norska recensenters förhållande till filmen: ”I et lite land, der alle kjente noen som kjente noen, er det

³⁹ Sigrid Hvidsten, ”Vi kommer aldri til å bli enige om hvordan vi skal snakke om Utøya”, *Dagbladet*, 24 februari, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/vi-kommer-aldri-til-a-bli-enige-om-hvordan-vi-skal-snakke-om-utoya/69549896>, (Hämtad 2018-04-24).

⁴⁰ NTB, ”Tidligere AUF-leder: -Skulle helst sett att de ventet med den”, *Dagbladet*, 3 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/tidligere-auf-leder---skulle-helst-sett-at-de-ventet-med-den/69573790>, (Hämtad 2018-04-24).

⁴¹ Kjetil K. Ullebø, ”22. juli-regissør Erik Poppe: - Enkelte burde blitt bundet fast i kinosalen for å se filmen”, 14 mars, 2018, <https://www.aftenposten.no/kultur/i/yvKwor/22-juli-regissor-Erik-Poppe--Enkelte-burde-blitt-bundet-fast-i-kinosalen-for-a-se-film>, (Hämtad 2018-04-30).

så godt som umulig å se «Utøya 22. juli» med helt objektive, «kritiske» øyne”.⁴² Nilsen är för övrigt inte den enda som menar att alla norrmän blir berörda som en konsekvens av Norges befolkningsstorlek.

Samtidigt finns det också en tendens att sätta in Norge och händelserna 22 juli i ett större sammanhang där även andra länder som upplevt terroråd ingår. ”Hele nasjonen husker den dagen, akkurat slik som amerikanerne husker 11. September”, skriver Preben Dimmen, ledare för Høyres ungdomsförbund Unge Høyre i Ålesund, i ett debattinlägg i *Aftenposten*. Han motsäger därmed bilden av det norska fallet som unikt.⁴³ Även europeiska motsvarigheter som Paris och Manchester förekommer. Ur ett europeiskt perspektiv framhävs också vikten av att minnas det som hände i Norge, och vilka konsekvenser högerextremism kan få. I flera av tidningstexterna omtalas politik i andra europeiska länder som en arena för växande populism, något som gör att *Utøya 22. juli* upplevs som en viktig film.

Något som också ofta refereras till är den starka sammanhållning som skribenterna menar fanns tiden efter 22 juli. Detta byggde på en gemensam sorg och en konsensus om att Anders Behring Breivik skulle dömas på ett rättssäkert sätt. Vikten av solidaritet och att bekämpa terrorism med demokrati påtalades. Ett flertal gånger påpekas att Arbeiderpartiet, genom den dåvarande statsministern Jens Stoltenberg, inte tog upp Breiviks tidigare engagemang i Fremskrittspartiet i sitt tal på minnesstunden i Oslo 25 juli 2011, utan enbart sammanhållningen hos folket. Rostågen som hölls kort efter attentaten behandlas i några av texterna som en sorts symbol för hur folket samlade sig. En del artiklar beskriver också att omvärlden såg på Norges sätt att hantera tragedin som beundransvärd. Detta är exempel på hur assimilerande strategier kan tillämpas för att framhäva enhetligheten i samhället.

I tidningstexterna riktas det dock också en del kritik mot bearbetningen av terrorattentaten. En del menar att man genom att framställa Anders Behring Breivik som någon som stod utanför den norska nationella gemenskapen, inte har kunnat diskutera Breiviks politiska idéer. Bjørn M. J. Ihler, en av överlevarna från skjutningarna på Utøya, skriver i ett debattinlägg i

⁴² Morten Ståle Nilsen, ”Filmanmeldelse: «Utøya 22. juli»: Helvete på norsk jord”, *VG*, 19 februari, 2018, <https://www.vg.no/rampelys/film/i/rLnL1w/filmanmeldelse-utoeya-22-juli-helvete-paa-norsk-jord>, (Hämtad 2018-04-24).

⁴³ Preben Dimmen, ”Arbeiderpartiet forsøker å brunbeise Listhaug vekk fra politikken”, *Aftenposten*, 13 mars, 2018, <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/G1nRq6/Arbeiderpartiet-forsoker-a-brunbeise-Listhaug-vekk-fra-politikken--Preben-Dimmen>, (Hämtad 2018-04-24).

Aftenposten att Breivik effektivt reducerades till något onorskt, genom att avfärdas som en sjuk person, samt genom att enbart omtalas som ABB, eller att inte nämnas alls vid namn.⁴⁴ Marie Simonsen kallar sammanhållningen en illusion i sin kommentar i *Dagbladet*, ”en fornektelse av at terroren faktisk var født, hadde vokst og fått næring i Norge.”⁴⁵

Simonsen menar att *Utøya 22. juli* kan vara startskottet på ett nytt sätt att tala om 22 juli, där även den politiska bakgrunden diskuteras, ”et nytt kapitel i bearbeidelsen av en nasjonal tragedie”.⁴⁶ Hon menar att det är viktigt att börja ta upp vinklar och aspekter som inte har diskuterats i så stor utsträckning. ”Men bare slik, ved å pirke av skorpen igjen og igjen, blir 22. juli det arret vi må bære og leve med”, avslutar Simonsen sin text och framställer därmed terrorattentaten som en nationsgemensam händelse som ”vi” kommer att bära med oss. Citatet är följaktligen både konstruerande, eftersom det främjar bilden av 22 juli som något som har en omvandlande plats i den norska nationella identiteten, och assimilerande eftersom det skapar en enhetlighet mellan alla norrmän.

I samband med det Facebook-inlägg som Sylvi Listhaug publicerade, och Jan Tore Sanners uttalande om ”22 juli-kortet”, märks en användning av ”vi”-begreppet som har två olika betydelser. Som exempel refereras i *VG* till vad Jonas Gahr Støre sa på Arbeiderpartiets landsmöte 13 mars: ”Terroren 22. juli var et angrep på Norge, på oss alle. Men hatet var rettet mot oss, mot Arbeiderpartiet, mot AUF. Ungdommene som ble skutt på Utøya var vår ungdom, det var akkurat dem terroristen ville ramme.”⁴⁷ Dessa två ”oss”, norrmän och arbeiderpartister, visar att debatten kring *Utøya 22. juli* dels behandlar ett nationellt norskt ”vi”, och dels ett specifikt socialdemokratiskt ”vi”.

En del skribenter diskuterar också Breiviks tankar och de personer som, helt eller delvis, delar hans åsikter. De hänvisar till att det i kommentarfält och sociala medier förekommit åsikter

⁴⁴ Bjørn M. J. Ihler, ”Det er på tide vi tar på alvor at vårt samfunn skaper terrorister”, *Aftenposten*, 14 mars, 2018, <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/9mGwV9/Det-er-pa-tide-vi-tar-pa-alvor-at-vart-samfunn-skaper-terrorister--Bjorn-MJ-Ihler>, (Hämtad 2018-04-24).

⁴⁵ Marie Simonsen, ”Oppgjøret med 22. juli må skje igjen og igjen”, *Dagbladet*, 21 februari, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/oppgjoret-med-22-juli-ma-skje-igjen-og-igjen/69537397>, (Hämtad 2018-04-24).

⁴⁶ Simonsen, ”Oppgjøret med 22. juli må skje igjen og igjen”.

⁴⁷ Alf Bjarne Johnsen, Oda Leraan Skjetne och Martha Holmes, ”Jonas angriper Erna – mener Frp har gjort Høyre til et uanstendig parti”, *VG*, 13 mars, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Xwe1zn/jonas-angriper-erna-mener-frp-har-gjort-hoeyre-til-et-uanstendig-parti>, (Hämtad 2018-04-25).

om Arbeiderpartiet som ”landssvikare”, och öknamn som ”Judas Gahr Støre”.⁴⁸ Många av skribenterna menar att det är olämpligt att även stortingspolitiker uttalar sig på ett liknande sätt. Den typen av kommentarer som ges som exempel är en variant av dissimilerande strategier, eftersom en grupp, arbeiderpartister, utmålas som en motsats eller en fiende till nationen.

Vidare omtalas 22 juli till största del som en gemensam nationell upplevelse. Termer som ”nationell tragedi” och ”nationellt trauma” är ofta förekommande. Sigrid Hvidsten menar att alla norrmän blivit påverkade av händelserna, och skriver att det därmed finns fem miljoner berättelser om Utøya: ”De som var på Utøya. De som satte seg i båtene og dro ut for å redde barn. De som desperat ventet på livstegn på mobilen. De som var i regjeringkvartalet. De som var i Oslo. De som fulgte tragedien fra de tusen hjem.”⁴⁹ Frasen ”de tusen hjem” återfinns även i den norska nationalsångens första vers som en beskrivning av ”landet”, vilket förstärker känslan av att detta är något som gäller hela nationen. Citatet kan därmed räknas som en assimilerande strategi.

Slutligen diskuteras i några av artiklarna vad som är typiskt norska värderingar. Både Jarl Wåge och Stian A. Lothe nämner *dugnad* som en viktig del av de norska värderingarna i sina kommentarer i *Dagbladet* respektive *VG*.⁵⁰⁵¹ Anna-Malin Karlsson, professor i svenska vid Uppsala universitet, beskriver *dugnad* i svenska termer som ”ideellt, kollektivt arbete”.⁵² Lothe menar att *dugnadsånd*, ”dugnadsanda”, är något unikt för Norge, och att han är stolt över det. Både Lothe och Wåge uppmanar till en sorts *dugnad* för att kunna rensa upp bland olämpliga kommentarer och icke-demokratiska åsikter.

Demokrati är också något som ofta förekommer i texterna som definierande av det norska samhället, och som en viktig del av norska värderingar. Detta tas upp både som något som

⁴⁸ Filip Roshauw, ”Konspirasjonsteorier helt uten motstykke”, *Dagbladet*, 17 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/konspirasjonsteorier-helt-uten-motstykke/69620453>, (Hämtad 2018-04-25).

⁴⁹ Hvidsten, ”Vi kommer aldri til å bli enige om hvordan vi skal snakke om Utøya”.

⁵⁰ Jarl Wåge, ”Nå må alle spille Utøya-kort”, *Dagbladet*, 24 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/na-ma-alle-spille-utoya-kort/69639598>, (Hämtad 2018-04-25).

⁵¹ Stian A. Lothe, ”Stian Lothe inviterer til dugnad mot hatet”, *VG*, 14 mars, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/J1ReGj/stian-lothe-inviterer-til-dugnad-mot-hatet>, (Hämtad 2018-04-25).

⁵² Anna-Malin Karlsson, ”Visar språket att svenskar är osolidariska?”, *Svenska Dagbladet*, 10 april, 2016, <https://www.svd.se/visar-sprak-et-att-svenskar-ar-osolidariska>, (Hämtad 2018-04-27).

upplevdes vara väldigt viktigt att värna om tiden efter 22 juli 2011, och som något som har blivit aktuellt att värna om igen efter de politiska debatterna i samband med Listhaugs inlägg.

5.2 Tid

Bland de tidningstexter som har analyserats finns ett stort antal referenser till andra världskriget. Regissören Erik Poppe omtalar terrorattentaten 22 juli 2011 som ”det største overgrepet mot vårt demokrati etter andre verdenskrig”.⁵³ Ingvill Dybfest Dahl kallar händelserna för ”Norges største traume etter krigen” i sin artikel i *VG*.⁵⁴ Dessa meningar uttrycks med liknande ord i olika variationer i alla tre tidningarna. Odin Lysaker hänvisar i sin krönika i *Aftenposten* till Stoltenbergs tal 25 juli 2011 som ett fastställande av denna historiska jämförelse, och av uppfattningen om terrorattentaten som det värsta som hänt i Norge på senare tid.⁵⁵ Stoltenberg uttryckte nämligen ”aldri mer 22. juli”, en referens till den nazityska invasionen av Norge 9 april 1940 och slagordet ”aldri mer 9. april”. Cecilie Rakke benämner också skapandet av *Utøya 22. juli* som en filmatisering av ”vår tids 9. april”.⁵⁶ Bruket av historien som en jämförelse med terrorattentaten kan ses som en konstruerande strategi då 22 juli ges samma tyngd som en redan existerande del av den nationella identiteten, och därmed ges möjligheten att bli en ny aspekt av identiteten.

Ockupationsåren 1940–1945 tas även upp som en varning angående ordval som framställer Arbeiderpartiet som landssvikare. ”Hva gjør man med landssvikere? Hva beundrer vi motstandsbevegelsen for at de gjorde med landssvikere?”, skriver Utøya-överlevaren Tore Sinding Bekkedal i ett inlägg i *Dagbladet*.⁵⁷ Några skribenter befarar att en sådan retorik kan motivera flera att likt Anders Behring Breivik använda våld mot meningsmotståndare, och i synnerhet Arbeiderpartiet. Jarl Wåge ger exempel på kommentarer i Facebook-grupper som uppmanar till våld mot politiker, även de konservativa.⁵⁸ Bland annat menar någon att

⁵³ Rakke, ”Vitnesbyrden”.

⁵⁴ Ingvill Dybfest Dahl, ”Erik Poppe møter utenlandsk presse etter Utøya-film: - Vi må huske hva som skjedde på den øya”, *VG*, 19 februari, 2018, <https://www.vg.no/rampelys/film/i/ngGWw5/erik-poppe-moeter-utenlandsk-presse-etter-utoeya-film-vi-maa-huske-hva-som-skjedde-paa-den-oeya>, (Hämtad 2018-04-27).

⁵⁵ Odin Lysaker, ”Bli rasende!”, *Aftenposten*, 16 mars, 2018, <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/0EXAeo/Bli-rasende--Odin-Lysaker>, (Hämtad 2018-04-27).

⁵⁶ Rakke, ”Vitnesbyrden”.

⁵⁷ Tore Sinding Bekkedal, ”Arbeiderpartiet kan ikke ha tillit til Sylvi Listhaug”, *Dagbladet*, 15 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/arbeiderpartiet-kan-ikke-ha-tillit-til-sylvi-listhaug/69613619>, (Hämtad 2018-04-27).

⁵⁸ Wåge, ”Nå må alle spille Utøya-kort”.

statsminister Erna Solberg (H) borde avrättas mot muren på Akershus fästning, samma plats som Vidkun Quisling avrättades vid.

Just sådana typer av kommentarer har lett till den tidigare nämnda kritiken mot hur händelserna 22 juli har bearbetats. Den vedertagna bilden av vad som hände, varför det hände och hur norrmännen bör gå vidare har i vissa fall börjat ifrågasättas. Nicolay Borchgrevink Johansen skriver i ett inlägg i *Dagbladet* att den sanning man har kommit överens om i Norge är att Anders Behring Breivik ensam är ansvarig för terrorn, att dåden drabbade hela Norge och att de ungdomar som dog på Utøya var ”allas barn” och hela Norges framtid, inte bara Arbeiderpartiets.⁵⁹ Därför menar Johansen att alla partier har ett ansvar att bete sig på ett sätt som stämmer in i bilden om den ska kunna upprätthållas. Han skriver att Høyre och Fremskrittspartiet måste behandla offren på Utøya som om det vore deras barn, speciellt när de nu sitter i regeringen och är ”de som forvalter det store traumet”. Sylvi Listhaugs ursäkt om att hon är ledsen över att ha sårat de som berörts av attackerna med sitt uttalande är därför inte helt förenlig med inställningen att alla har berörts, enligt Johansen. Audun Lysbakken, ledare för oppositionspartiet Sosialistisk Venstre, menar att debatten om Utøya har förändrats efter de uttalanden som Sylvi Listhaug och Jan Tore Sanner gjort.⁶⁰ Han skriver att det är nödvändigt att erkänna att Breiviks motiv faktiskt var politiska och det finns samband mellan gärningar och åsikter. Här kan transformativa strategier anas. Om det antas att terrorattentaten den 22 juli är en del av en gemensam nationell identitet i Norge, kan fokusförflyttningen från sammanhållning till politik vara ett sätt att förändra bilden av ”alla norrmän” som offer till Arbeiderpartiet som offer.

Under den period som materialet för denna uppsats avgränsas till är det betydligt färre personer som representerar regeringspartierna än Arbeiderpartiet, som har uttalat sig i *Aftenposten*, *Dagbladet* och *VG* om *Utøya 22. juli* och debatten kring filmen. Bland de som har yttrat sig tycks det finnas en uppfattning om att sammankopplingen mellan Sylvi Listhaugs Facebook-inlägg och händelserna 22 juli 2011 är osaklig. Sigbjørn Aanes (H) skriver i ett debattinlägg i *VG* att det inte finns något samband med det Sylvi Listhaug skrev

⁵⁹ Nicolay Borchgrevink Johansen, ”Et nytt forlik om 22. juli”, *Dagbladet*, 22 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/et-nytt-forlik-om-22-juli/69636442>, (Hämtad 2018-04-28).

⁶⁰ Audun Lysbakken, ”Det virkelige 22. juli-kortet”, *Dagbladet*, 19 mars, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/det-virkelige-22-juli-kortet/69624920>, (Hämtad 2018-04-29).

och 22 juli.⁶¹ Han menar att det var olyckligt att inlägget lades ut samma dag som *Utøya 22. juli* hade premiär, men att det inte var en medveten handling, och att uttalanden från högerpartier blir orättvist hårt dömda jämfört med liknande uttalanden från Arbeiderpartiet.

Anders Giæver är en av de som inte tycker att det låter rimligt att 22 juli inte fanns i tankarna när Arbeiderpartiet anklagades för att bry sig mer om terrorister än Norges säkerhet.⁶² ”Da er i så fall *Utøya*-filmen mer enn en god film. Den er en nasjonal nødvendighet.”, skriver han angående att Sylvi Listhaug och andra politiker har tyckt att en sådan anklagelse är rimlig mot Arbeiderpartiet trots att de själva drabbats av terror, och uppmanar till att regeringen ska tvingas se filmen. I tidningstexterna ges en bild av att *Utøya* och 22 juli tycks ligga närmare till hands för Arbeiderpartiet än Fremskrittspartiet och Høyre, och att arbeiderpartister därmed har lättare för att dra paralleller till attentaten. Vissa skribenter, som Preben Dimmen, vill se en debatt som håller sig till det som han menar är ämnet, nämligen Listhaugs inlägg och det lagförslag som låg bakom detta.⁶³ ”Norges verste terrorangrep brukes av AUF og Arbeiderpartiet for å føre en svertekampanje mot Regjeringen. [...] Det var ikke bare sosialdemokrater som ble angrepet 22. juli.”, skriver han. Det finns alltså oenigheter kring hur debatten kring *Utøya* ser ut, och vad som ingår i den. Som tidigare nämnts kan två konkurrerande ”vi” och ”dem” märkas i diskursen. När sanningen om sammanhållning och nationell offerstatus börjar ifrågasättas kan också en kamp anas om hur den officiella, vedertagna sanningen ska utformas.

En annan tidsrelaterad symbol är ”72 minuter”, den tid skjutningarna på *Utøya* pågick.⁶⁴ Marie Simonsen menar att man genom att se *Utøya 22. juli* upplever 72 minuters helvete.⁶⁵ Eftersom massakern också varar så länge i *Utøya 22. juli* påpekar flera andra det blir väldigt påtagligt hur lång tid 72 minuter kan upplevas som. Även händelser efter 22 juli som rättegången mot Anders Behring Breivik och den så kallade Gjørv-kommissionens undersökning av polisens agerande nämns som viktiga milstolpar. ”De er fortsatt viktige

⁶¹ Sigbjørn Aanes, ”Sylvi Listhaug har det største ansvaret”, *VG*, 13 mars, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/gPylp0/sylvi-listhaug-har-det-stoerste-ansvaret>, (Hämtad 2018-04-29).

⁶² Anders Giæver, ”Send regjeringen på kino”, *VG*, 12 mars, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/G1nA76/send-regjeringen-paa-kino>, (Hämtad 2018-04-29).

⁶³ Dimmen, ”Arbeiderpartiet forsøker å brunbeise Listhaug vekk fra politikken”.

⁶⁴ Inger Merete Hobbestad, ”Samvittighetsfull film om tragedien. Men hvorfor er den laget?”, *Dagbladet*, 19 februari, 2018, <https://www.dagbladet.no/kultur/samvittighetsfull-film-om-tragedien-men-hvorfor-er-den-laget/69533230>, (Hämtad 2018-04-27).

⁶⁵ Simonsen, ”Oppgjøret med 22. juli må skje igjen og igjen”.

bærebjelker for et post-22. juli-Norge”, skriver Harald Stanghelle i en kommentar i *Aftenposten*.⁶⁶ Stanghelles formulering kan räknas som en konstruerande strategi då en förändring, ett nytt Norge, fastställs.

Konstruerandet av en förändring kan urskiljas även i andra texter. ”Det var en uskyld og en trygghet som ble borte den dagen”, skriver Anders Giæver i *VG* och anser därmed att något inom den norska nationella identiteten har blivit annorlunda, det är inte samma förutsättningar som innan 22 juli.⁶⁷ Cecilie Rakke ger samma känsla av en abrupt omställning när hon beskriver 22 juli som ”dagen Norge ble revet i stykker”.⁶⁸ Denna beskrivning liknar Sigrid Hvidstens formulering ”Norge etter 22. juli er som en knust glassrute med fem millioner små biter liggende utover asfalten”.⁶⁹ Norge förutsätts ha gått sönder den 22 juli 2011.

Jonas Gahr Støre berättar i en intervju med *VG* att ungdomarna på Utøya dagen innan terrordåden svarat ”[d]ette er Norge, slik har vi det her” på frågan från internationella gäster om Støre, som då var utrikesminister, kom utan vakter.⁷⁰ ”Og fra 22. juli klokken 18 hadde jeg livvakter”, säger Støre vidare. Detta är ytterligare ett sätt att påtala en förändring i samhället efter 22 juli.

5.3 Plats

I de texter som har analyserats har det funnits jämförelsevis få teman med anknytning till rum och territorium. Utøya som plats används dock i tidningsmaterialet som en symbol för det som inträffade där 22 juli 2011. Det är inte alltid öns namn nämns specifikt, utan deskriptiva omskrivningar som ”den hjerteformede øya i Tyrifjorden” förekommer också.⁷¹ ”Og når man ser hvordan nynazismen vokser fram rundt i Europa, må vi huske hva som skjedde på den øya

⁶⁶ Harald Stanghelle, ”Å se den første 22. juli-filmen er som å bli invitert til et 72 minutters besøk i helvete”, *Aftenposten*, 9 mars, 2018, <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/wE0mEP/A-se-den-forste-22-juli-filmen-er-som-a-bli-inviter-til-et-72-minutters-besok-i-helvete--Harald-Stanghelle>, (Hämtad 2018-04-28).

⁶⁷ Anders Giæver, ”Terroren, rekonstruert”, *VG*, 19 februari, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/EoJ2ba/terroren-rekonstruert>, (Hämtad 2018-04-29).

⁶⁸ Rakke, ”Vitnesbyrden”.

⁶⁹ Hvidsten, ”Vi kommer aldri til å bli enige om hvordan vi skal snakke om Utøya”.

⁷⁰ Hibba Sarmadawy och Hilde Kristine Misje, ”Støre om Utøya-filmen: - En ekstremt sterk opplevelse”, *VG*, 3 mars, 2018, <https://www.vg.no/nyheter/i/l1eLKo/stoere-om-utoeya-filmen-en-ekstremt-sterk-opplevelse>, (Hämtad 2018-04-30).

⁷¹ Stanghelle, ”Å se den første 22. juli-filmen er som å bli invitert til et 72 minutters besøk i helvete”.

[...]”, säger Erik Poppe på en presskonferens som *VG* skriver om.⁷² Även om Poppe bara refererar till Utøya som ”den ön”, antas läsaren förstå vilken ö och vilken händelse som menas.

En rumslig aspekt som ofta tas upp är också att attentaten skedde på ”norsk jord”. Precis som de flera associationerna till andra världskriget finns det också formuleringar som ”den verste katastrofen på norsk jord i nyere tid”.⁷³ Dessa formuleringar kombineras i flera fall också med krigsaspekten, exempelvis när Sigbjørn Aanes menar att *Utøya 22. juli* är ”en påminnelse om noe som faktisk skjedde på norsk jord, den verste terrorhendelsen i Norge siden andre verdenskrig.”⁷⁴

6. Analys

I detta kapitel diskuteras mer djupgående resultaten av undersökningen. Analysen delas upp i kategorierna *identitet*, *tid* och *plats*.

6.1 Identitet

I diskursen finns inget entydigt ”vi”. Beroende på kontext och vem som skriver syftar gemenskapen antingen på ”vi norrmän”, eller på ”vi arbeiderpartister”. Eftersom antalet ”vi” i debatten är flera, finns det också flera olika ”dem” som fungerar som kontrast. I fallet ”vi norrmän” blir alla andra nationaliteter ett ”de andra”, något som tydliggörs i antagandet om att utländska regissörer och recensenter inte på samma sätt kan förstå vad som hände 22 juli. Trots att en viss gemenskap med andra länder som drabbats av terror nämns, sätts Norge i en kategori för sig själv som ett unikt fall. Att personer i andra länder blev imponerade över sättet 22 juli hanterades i Norge kan skapa bilden av att den egna nationen agerat på ett annorlunda, mer föredömligt sätt än länder som upplevt liknande saker. Den norska nationella identiteten distanseras ytterligare från andra nationella identiteter som har påverkats av terrorattentat.

⁷² Dybfest Dahl, ”Erik Poppe møter utenlandsk presse etter Utøya-film: - Vi må huske hva som skjedde på den øya”.

⁷³ Hobbestad, ”Samvittighetsfull film om tragedien. Men hvorfor er den laget?”.

⁷⁴ Aanes, ”Sylvi Listhaug har det største ansvaret”.

”De andra” är i vissa fall också grupper inom nationen. Personer som sympatiserar med Anders Behring Breivik ställs utanför den nationella identiteten eftersom de inte passar in i den goda och rättvisa självbild som enligt Henriette Auensen redan existerar. Sympatisörer har som tidigare förklarats inte problematiserats på samma sätt som NS-sympatisörer under ockupationen 1940–1945. Om Breivik länge utmålats som en ensam, sjuk person som inte är förenlig med ”det norska”, borde antagonistsidan rimligtvis utvidgas i takt med att en önskan om att bearbeta de bakomliggande politiska motiven ökar. Det tidigare förhållandet ”vi”, alla norrmän, och ”den andre”, Anders Behring Breivik, utmanas av nya konstellationer. Denna problematik togs i viss mån även upp redan år 2013 när Åsne Seierstads bok *En av oss – En fortelling om Norge* gavs ut, men genomslaget av debatten tycks ha varit större i samband med *Utøya 22. juli*.

Dessa två olika ”vi” tycks till viss del vilja konkurrera ut varandra och forma 22 juli 2011 till en del av antingen en norsk nationell identitet eller en socialdemokratisk identitet som tillhör Arbeiderpartiet. För andra verkar inte det dubbla ”vi” vara motsägelsefullt, vilket exemplet med Jonas Gahr Støres uttalande på Arbeiderpartiets landsmöte tyder på. Det är snarare ett uttryck för en vilja att erkänna Arbeiderpartiet och AUF som särskilt drabbade av Anders Behring Breiviks motiv, utan att frånta Norge som helhet sin status som berörda av terror. Därmed finns möjligheten att två ”vi” kan samexistera utan att konkurrera ut varandra. Det socialdemokratiska ”viet” kan ses som ett ”sub-vi” som kan användas i inhemska debatter, men som inte är en motsats till det nationsdefinierande ”viet” som står i kontrast till icke-norrmän.

Marie Simonsen menar att nationen har blivit märkt av 22 juli. Genom att diskutera händelserna från olika perspektiv petas skorpan från såret som är 22 juli upprepade gånger bort och terrorattentaten blir ett ärr. Denna metafor liknar Norge vid en kropp, alltså en gemensam enhet som alla norrmän ingår i. Därmed anser Simonsen inte att en problematisering av dådens politiska bakgrund är oförenlig med bilden av ett samlat Norge som offer. ”Nationskroppen” och den nationella identiteten har emellertid bestående spår av 22 juli.

Diskursen blir dock färgad av att det i det analyserade materialet finns betydligt fler kommentarer från Arbeiderpartiet och andra oppositionspartier på vänstersidan, än vad det

finns uttalanden från regeringen. Kampen om definierandet av ett allmängiltigt ”vi” i debatten hade möjligtvis blivit tydligare med fler inspel från olika politiska vinklar.

I likhet med det som Henriette Auensen samt Thomas Hylland Eriksen och Iver B. Neumann skrivit om aspekter som tidigare tagits hänsyn till i konstruerandet av en norsk nationell identitet, tillmäts den norska nationella identiteten ett antal värderingar även i analysmaterialet. Demokrati och ”dugnadsanda” anses vara viktiga komponenter i definierandet av vad som är ”typiskt norskt”. Detta tyder på att liknande egenskaper anses vara ”norska” även efter 22 juli, trots att vissa skribenter hävdar att terrorattentaten har förändrat norrmännen.

Tanken om att alla norrmän automatiskt blir indirekt berörda eftersom det enbart bor relativt få personer i landet kan härröra från Jens Stoltenbergs tal som han höll några dagar efter attackerna. Stoltenberg refererade i talet till Nordahl Grieg, en norsk författare som bland annat är känd för att ha läst upp sina patriotiska dikter i radion under ockupationsåren.⁷⁵ ”Det viser at Nordahl Grieg hadde rett: Vi er så få her til lands, hver fallen er bror og venn”, löd det i Stoltenbergs tal, vilken är en hänvisning till en strof från Griegs dikt *17 mai 1940*.⁷⁶ Detta är ett fall av intertextualitet där ett tema från Stoltenbergs tal, som även i andra sammanhang har lämnat spår i tidningstexterna, har tagits upp i materialet. Intertextualitet återfinns också i Sigrid Hvidstens kommentar som inkluderar en bit av nationalsången. Därmed finns det åtminstone ett par tillfällen där nationalistiska symboler och texter som associeras till en tid där den nationella identiteten varit stark används i producerandet av texter till debatten kring *Utøya 22. juli*. Som framkommit i Hans Lödén’s undersökning av hälsningar och meddelanden från tiden precis efter terrorattentaten har även andra texter av Nordahl Grieg tidigare varit centrala i bearbetningen av terrorattentaten. Griegs dikt *Til ungdommen* från 1936, tonsatt av Otto Mortensen, användes i flera minnesmarkeringar och begravningar efter attentaten, och ska ha sjungits av några av de ungdomar som simmade mellan Utøya och fastlandet den 22 juli för att hålla modet uppe.⁷⁷

⁷⁵ Edvard Beyer, ”Nordahl Grieg”, *Store Norske Leksikon*, [https://snl.no/Nordahl Grieg](https://snl.no/Nordahl_Grieg), (Hämtad 2018-05-02).

⁷⁶ ”Statsminister Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen 25. juli”, *Aftenposten*, 25 juli, 2011, <https://www.aftenposten.no/norge/i/9vPzw/Statsminister-Jens-Stoltenbergs-tale-pa-Radhusplassen>, (Hämtad 2018-05-02).

⁷⁷ Beyer, ”Nordahl Grieg”.

Inom kategorin *identitet* har främst mikrostrategierna assimilerande och dissimilerande strategier märkts. Detta är inte så förvånande då skapandet av ett ”vi” förutsätter ett enande av gruppen, samt ett avståndstagande från andra grupper. Dessa mikrostrategier har inom denna kategori använts som delar av konstruerande strategier som försökt skapa och främja ett ”vi”.

6.2 Tid

Andra världskriget har getts stor roll i diskursen genom att ständigt jämföras eller likställas med 22 juli 2011. Detta skapar en plats för 22 juli i ett nationellt narrativ som den norska nationella identiteten utgår från. Som tidigare nämnts drog Jens Stoltenberg den parallellen några dagar efter attentaten, och associationen tycks sedan dess ha blivit vedertagen. Då Stoltenbergs tal även innehöll en önskan om sammanhållning och referensen till Nordahl Grieg ges intrycket att detta tal har varit tongivande för diskursen kring Utøya under flera år. Som jämförelse har i analysmaterialet för denna uppsats inte kronprins Haakons och Utøya-överlevaren Helle Gannestads ord synts alls, till skillnad från i Hans Lödéns undersökning av kondoleanserna och meddelandena som lämnats veckorna efter 22 juli.

En referens till ockupationsåren ger ett uttalande en viss kraft. Enligt Auensen var denna period en av de tidpunkter i den norska historien då den norska nationella identiteten varit som starkast. Att likna terrorattentaten med en tid då en nationell självkänsla och självbevarelsesdrift var stark, och då det dessutom fanns en tydlig ”de andra” som kunde utmålans som en nationsgemensam fiende, kan vara ett sätt att försöka ena en befolkning med hjälp av historien. Användandet av termen ”landssvikere” om Arbeiderpartiet väcker också starka reaktioner, inte bara för att Anders Behring Breivik hade liknande tankegångar, utan också för att, som Tore Sinding Bekkedal påpekat, ”landssvikere” varit personer som avrättats under och efter andra världskriget av motståndsrörelsen.

Flera texter i materialet har tagit upp den sammanhållning som flera upplevde fanns tiden efter 22 juli. Roståget, Stoltenbergs tal och referenser till ockupationsåren kan rimligtvis ha ökat medvetenheten om den nationella identiteten. Det är därför rimligt att anta att perioden efter 22 juli kan ha varit en fjärde höjdpunkt då den norska nationella identiteten har varit som starkast. Vid de tre tillfällen som Auensen nämner är det sannolikt att anta att starka känslor har varit inblandade i den upplevda känslan av enhetlighet. Glädje och stolthet vid bildandet av en självständig stat 1905 och efter OS-framgångarna 1994, samt sorg och ilska under

ockupationsåren. De sistnämnda känslorna kan till viss del stämma överens med reaktionerna efter 22 juli 2011, vilket ytterligare spås på genom alla associationer till andra världskriget i diskursen.

Föreställningen om 22 juli som ett datum då Norge förändrades, då den norska tryggheten försvann, fastställer terrordådets plats i det norska narrativet som något viktigt och omvälvande. Oklart är dock exakt vad som har förändrats. Taglinen ”72 minutter som forandret oss for alltid” visar på en förändring hos folket. I tidningstexterna nämns visserligen en omställning, Harald Stanghelle skriver till exempel om ett ”post-22. juli-Norge”, men vad som är annorlunda har inte diskuterats i större utsträckning, mer än att Norge inte känns lika tryggt. Även denna tematik tas upp i Jens Stoltenbergs tal. ”Det blir et Norge før og et etter 22. juli”, konstaterade Stoltenberg.⁷⁸ Därmed fanns det redan den 25 juli, tre dagar efter attentaten, en förväntan om att händelserna skulle komma att förändra Norge.

Både Cecilie Rakke och Sigrid Hvisten omtalar Norge efter 22 juli som ett land som gått sönder, som inte längre är intakt. Norge har ”rivits i stycken” och är en ”krossad glasruta”. På så sätt framställs dagen som en avgörande vändpunkt som har omkastat samhället totalt. Detta har vissa likheter med Marie Simonsens metafor om 22 juli som ett ärr, nationen och den nationella identiteten upplevs ha blivit skadad.

Vilken bild av 22 juli som ska vara den gällande i ett officiellt norskt narrativ tycks det dock råda vissa oenigheter om. Beroende på om ett norskt ”vi” eller ett socialdemokratiskt ”vi” ska ges störst tyngd som offer i debatten om terrorattentaten kan olika versioner av händelserna formuleras. Det finns en tvetydighet gällande om 22 juli är en gemensam nationell upplevelse, om det är socialdemokratisk historia eller om det kan vara både och. Vissa, exempelvis Nicolay Borchgrevink Johansen, menar att den diskursiva överenskommelsen om Utøya-offren som allas barn inte har följts i praktiken av Fremskrittspartiet och Høyre. Sanningen om vilken tillhörighet offren har måste alltså färga handlandet hos alla för att den ska kunna vara giltig.

I den specifika debatt som rör filmen *Utøya 22. juli* kan efter Sylvi Listhaugs Facebook-inlägg och Jan Tore Sanners uttalande märkas en markant ökning av antalet texter där åsikten

⁷⁸ ”Statsminister Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen 25. juli”.

att ett uppgör med de politiska tankegångarna bakom Anders Behring Breiviks handlingar saknas i bearbetningen av terrordåden. Det är dock inte alla som ser Listhaugs inlägg som en relevant del av *Utøya 22. juli*-diskursen. Att sammankoppla Arbeiderpartiet och terror, och att dessutom göra det på premiärdagen för *Utøya 22. juli* ger självklara associationer till terrorattentaten 2011, enligt de arbeiderpartister som har uttalat sig i analysmaterialet, samt en del journalister. Representanter från Fremskrittspartiet och Høyre menar att det inte är en logisk anknytning och att det snarare är ett sätt för Arbeiderpartiet att flytta fokus från debatten kring det lagförslag som Høyre och Fremskrittspartiet lade fram. Beroende på vilka aktörer som ges störst makt att utforma ramarna för diskursen kan utfallet av debatten bli olika.

Då det finns relativt få bidrag från regeringspartierna i debatten blir en analys av åsikterna i flera olika politiska läger bristfällig. Det är oklart om en vidare avgränsning som även innefattar andra tidningar och nyhetskanaler kunde ha fyllt i sådana luckor, eller om det generellt har varit representanter från oppositionen och opolitiska journalister som har skrivit inlägg i den aktuella debatten och inom den aktuella tidsramen. Arbeiderpartiet, både genom politiker och överlevare från Utøya-attacken, har i alla fall i det material som har undersökts för denna uppsats otvivelaktigt haft en stor roll inom debatten. Frågan är om detta beror på att personer i Arbeiderpartiet faktiskt känner sig mer berörda av 22 juli 2011, och därmed har händelsen närmare till hands, eller om partiet har varit normgivande för diskursen och därmed getts störst utrymme. Oavsett återstår det att se om 22 juli 2011 får en plats som en opolitisk gemensam nationell tragedi i den norska nationella identiteten, eller om de bakomliggande politiska motiven kommer att ha en tydlig roll.

Konstruerande strategier är den strategigrupp som har synts mest inom kategorin *tid*. 22 juli 2011 som en del av det norska narrativet konstrueras exempelvis genom att likna datumet vid 9 april 1940. Även transformativa strategier kan anas då vissa skribenter vill förändra terrorattentatens roll inom den nationella identiteten.

6.3 Plats

Inom Özkirimlis kategori *plats* ges nationens ”hem” en stor roll. Detta ”hem” märks i debatten genom påpekandet att terrorn inträffade på ”norsk jord”. Det tycks vara ofattbart att en sådan sak kan hända på ”norsk jord”, inom norskt territorium. Detta kan vara en

underförstådd implikation om att terror är sådant som händer hos ”dem andra”, på andra platser, och inte inom Norges gränser. Hylland Eriksen och Neumann nämner bilden av Norge som en särskilt fredlig nation. När en sådan våldsamt handling utförs på norskt territorium rubbas bilden av landet som den fredliga och trygga platsen, i synnerhet eftersom gärningsmannen själv var norrmän och inte ett hot utifrån. Att en oskuld och en trygghet försvunnit den dagen som Anders Giæver hävdar, visar att 22 juli blev en slags övergång till en förståelse om att det hemska och otrygga som händer i andra mer avlägsna länder även kan inträffa i Norge.

Utøya som plats tycks också vara förknippad med diskursen kring den norska nationella identiteten. Det är inte en förlorad plats i den bemärkelsen att den inte längre tillhör landets territorium, men på grund av vad som har hänt där blir ön en symbol i det nationella narrativet. Utøya kan ses som den plats där den norska demokratin blev befläckad. Demokrati har nämnts som en av de saker som förknippas med den norska nationella identiteten, och om händelserna på Utøya och i regeringskvarteret i Oslo är det värsta övergreppet mot norsk demokrati sedan andra världskriget blir de en symbol för en förlorad trygghet. Inom analysmaterialet har främst Utøya nämnts då ön är huvudfokus i *Utøya 22. juli*, men även faktorer som att de flesta offren på Utøya var ungdomar, att dödsoffren var fler och att det tog lång tid innan hjälp anlände till platsen kan möjligtvis ha inverkan på att Utøya generellt har fått större symbolvärde än platsen för terrordådet i Oslo. Associationerna till händelsen 22 juli tycks göra ”Utøya” som begrepp till en del av en politiskt oberoende nationell identitet, inte bara en del av norsk socialdemokratisk identitet.

Den norska nationella identiteten är inte unik beträffande att se ett symbolvärde kopplat till en plats där tragiska saker har hänt. Exempelvis kan Katyn sägas utgöra en sådan symbolisk plats i den polska nationella identiteten.

Även inom kategorin *plats* har konstruerande strategier spelat en stor roll. Symbolen Utøya skapas och främjas genom diskussionen om platsen som en arena för något som var hemska och ofattbart, och som förändrade ”oss norrmän”. Genom statyer och minnesceremonier på platsen, och genom formuleringar som ”Utøya-överlevare” blir befolkningen påmind om vad som har hänt.

7. Slutsats

Det som märks av norsk nationell identitet i debatten om *Utøya 22. juli* är först och främst att datumet 22 juli, och det som hände då, har fått ett symbolvärde och en plats i identiteten och det norska narrativet. 22 juli upplevs vara en vändpunkt där demokratin blivit angripen och tryggheten försvunnit. Den dåvarande statsministern Jens Stoltenbergs tal från Rådhusplassen 25 juli 2011 återfinns i debatten om *Utøya 22. juli* som ett ursprung för jämförelsen mellan 22 juli 2011 och 9 april 1940, och tankar om sammanhållning. Genom att sammankoppla händelserna på Utøya och i regeringskvarteret med redan vedertagna begrepp och symboler inom diskursen om nationell identitet i Norge, skapas ett sammanhang som 22 juli naturligt passar in i. Med ”aldri mer 22. juli” och citat av Nordahl Griegs *17 mai 1940* uttrycktes redan i Stoltenbergs tal ett samband mellan ockupationsåren och 22 juli. Detta samband har sedan reproducerats i andra texter, vilket visats i undersökningen. En retorik som talar om en angripen demokrati och vikten av en rättvis rättegång talar till uppfattningen om att demokrati och rättvisa är typiskt norska värderingar.

Utøya som plats har fått en symbolstatus. Det ses som platsen där det våldsamma och onorska manifesterade sig på norsk jord, och som en plats där en förändring av Norge har framkallats. Den fysiska platsen är inte förlorad, men den är en påminnelse om vad som omtalas som ett angrepp mot demokratin, mot de värderingar som anses vara typiskt norska. Norge upplevs ha skadats av terrorattentaten och har på så sätt förlorat en känsla av helhet.

Det ”dem” som den norska nationella identiteten kan definieras mot har i den analyserade debatten en något diffus utformning. Anders Behring Breivik som ensam ”den andre” har börjat ifrågasättas till förmån för ett bredare ”de andra” som inkluderar alla som har liknande idéer. Detta är en del av en inhemska diskussion som förekommer parallellt med en större och mer allmän diskussion.

I dessa allmänna sammanhang, och när internationella jämförelser görs, finns det ett annat ”dem”. Då är det andra nationer och icke-norrmän som används som en motvikt mot den nationella identiteten. Om de två ”vi” som finns kan samexistera utan att den officiella vedertagna sanningen om 22 juli behöver modifieras återstår att se. Behovet av en grundligare bearbetning av de politiska motiven bakom terrordåden har till stor del yttrats tiden efter Sylvi Listhaugs Facebook-inlägg vilket inträffade inom denna uppsats tidsavgränsning.

Tidsomfånget för denna uppsats är dock så pass kort att förändringar över längre tid inte kan studeras.

Den strategityp som varit tydligast i tidningsmaterialet har varit konstruerande strategier. Dessa har märkts genom skapandet av symboler som platsen Utøya, och olika ”vi och dem”-förhållanden. Konstruerandet av 22 juli som en del av den norska nationella identiteten som är jämbördig med perioden 1940–1945 är också tydlig. På grund av diskussionerna kring vilka ”vi och dem” som ska gälla har även assimilerande och dissimilerande strategier varit synliga i ungefär lika stor utsträckning. Transformativa strategier har inte varit lika framträdande, utan har endast förekommit i diskussionen kring om bilden 22 juli bör revideras.

Slutligen anser jag att tiden omedelbart efter 22 juli 2011 kan läggas till i Henriette Auensen lista över tidpunkter då den nationella identiteten har varit som starkast i Norge. Tiden hänvisas till i ett stort antal texter som en period av sammanhållning och bestämdhet över att värna om den demokrati som man menade hade angripits. Tidpunkten har likheter med de tre tillfällen i den norska historien som Auensen nämner då de alla tre har varit engagerande för en stor del av befolkningen och på något sätt konstruerat eller reproducerat bilden av den norska nationella identiteten.

Denna uppsats har på grund av sina avgränsningar gällande tid och material inte möjlighet att ge en fullständigt övergripande bild av vilka aspekter av den norska nationella identiteten som märks i debatten kring *Utøya 22. juli*. Mer utförliga kommentarer från en större del av befolkningen, exempelvis personer med mer varierande politiska ståndpunkter, hade behövts. I den aktuella debatten har främst socialdemokratiska röster hörts. En mer omfattande studie hade med fördel kunnat inkludera fler nyhetsplattformar, också regionala sådana, och kanske även deras kommentarfält för att nå de åsikter som mer sällan uttrycks i formellare sammanhang, såsom i ett debattinlägg i en tidning. En utvidgning av studien hade också kunnat innefatta de filmatiseringar som kommer under senare delen av 2018 och 2019 för att undersöka om ”vi och dem”-förhållandena formuleras annorlunda när filmatiseringen inte är en inhemsk produktion. En sådan utvidgning hade också inneburit ett större tidsomfång, vilket hade kunnat möjliggöra att man kunnat se kontroverserna kring Sylvi Listhaugs Facebook-inlägg i ett större perspektiv. Kanske hade den inhemska uppdelningen i socialdemokrater och ”andra” tonats ner till fördel för en nationsgemensamt ”vi” mot andra nationaliteter, eller så

hade behovet för en problematisering av den partiöverskridande sanningen fortfarande märkts.

8. Bibliografi

8.1 Tryckta källor

Auensen, Henriette. ”Globalisering og nasjonal identitet i Norge.” Mastersuppsats, Universitetet i Oslo, 2006.

Bergström, Göran och Kristina Boréus. ”Analys av metaforer, grammatik och ordval.” i *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, red. Göran Bergström och Kristina Boréus, 264–266. Lund: Studentlitteratur, 2012.

Bergström, Göran, och Kristina Boréus. ”Diskursanalys.” I *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, red. Göran Bergström och Kristina Boréus, 353–417. Lund: Studentlitteratur, 2012.

Winther Jørgensen, Marianne, och Louise Phillips. *Diskursanalys som teori och metod*. Översättning Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl och Karin Liebhart. *The Discursive Construction of National Identity*. Översättning av Angelika Hirsch, J. W. Unger och Richard Mitten. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009.

Özkirimli, Umut. *Theories of Nationalism: A Critical Introduction*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

8.2 Elektroniska källor

Aanes, Sigbjørn. ”Sylvi Listhaug har det største ansvaret.” *VG*, 13 mars, 2018. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/gPylp0/sylvi-listhaug-har-det-stoerste-ansvaret>. (Hämtad 2018-04-29).

af Schmidt, Frans. ”terrorattentaten i Norge 2011.” *Nationalencyklopedin*. <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/terrorattentaten-i-norge-2011>. (Hämtad 2018-04-11).

Beyer, Edvard. ”Nordahl Grieg.” *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Nordahl_Grieg. (Hämtad 2018-05-02).

Bjerck Hagen, Erik. ”Knut Hamsun.” *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Knut_Hamsun. (Hämtad 2018-05-10).

Borchgrevink Johansen, Nicolay. ”Et nytt forlik om 22. juli.” *Dagbladet*, 22 mars, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/et-nytt-forlik-om-22-juli/69636442>. (Hämtad 2018-04-28).

Breivik Pettersen, Øyvind. ”Aftenposten.” *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/Aftenposten>. (Hämtad 2018-04-22).

Breivik Pettersen, Øyvind. ”Dagbladet.” *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/Dagbladet>. (Hämtad 2018-04-22).

Breivik Pettersen, Øyvind. ”VG.” *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/VG>. (Hämtad 2018-04-22).

Dimmen, Preben. ”Arbeiderpartiet forsøker å brunbeise Listhaug vekk fra politikken.” *Aftenposten*, 13 mars, 2018. <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/G1nRq6/Arbeiderpartiet-forsoker-a-brunbeise-Listhaug-vekk-fra-politikken--Preben-Dimmen>. (Hämtad 2018-04-24).

Dybfest Dahl, Ingvill. ”Erik Poppe møter utenlandsk presse etter Utøya-film: - Vi må huske hva som skjedde på den øya.” *VG*, 19 februar, 2018. <https://www.vg.no/rampelys/film/i/ngGWw5/erik-poppe-moeter-utenlandsk-presse-etter-utoeya-film-vi-maa-huske-hva-som-skjedde-paa-den-oeya>. (Hämtad 2018-04-27).

Flaarønning, Guro, Hans Cosson-Eide och Martin H. W. Zondag. ”Syv spørsmål og svar om Listhaug-braket.” *NRK*, 17 mars, 2018. <https://www.nrk.no/norge/syv-sporsmal-og-svar-om-listhaug-braket-1.13966364>. (Hämtad 2018-04-12).

Gjæver, Anders. ”Send regjeringen på kino.” *VG*, 12 mars, 2018. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/G1nA76/send-regjeringen-paa-kino>. (Hämtad 2018-04-29).

Gjæver, Anders. ”Terroren, rekonstruert.” *VG*, 19 februar, 2018. <https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/EoJ2ba/terroren-rekonstruert>. (Hämtad 2018-04-29).

Hageskal, Audun. ”Sylvi Listhaug (Frp) går av som justisminister.” *Dagbladet*, 20 mars, 2018. <https://www.dagbladet.no/nyheter/sylvi-listhaug-frp-gar-av-som-justisminister/69630659>. (Hämtad 2018-04-12).

Hobbelstad, Inger Merete. ”Samvittighetsfull film om tragedien. Men hvorfor er den laget?” *Dagbladet*, 19 februar, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/samvittighetsfull-film-om-tragedien-men-hvorfor-er-den-laget/69533230>. (Hämtad 2018-04-27).

Hvidsten, Sigrid. ”Vi kommer aldri til å bli enige om hvordan vi skal snakke om Utøya.” *Dagbladet*, 24 februar, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/vi-kommer-aldri-til-a-bli-enige-om-hvordan-vi-skal-snakke-om-utoya/69549896>. (Hämtad 2018-04-24).

Hylland Eriksen, Thomas och Iver B. Neumann. ”Fra slektsgård til oljeplattform: Norsk identitet og Europa.” *Internasjonal politikk* 69, nr. 3 (2011): 413–436. <https://www.idunn.no/file/pdf/50644279/art11.pdf>.

Ihler, Bjørn M. J. ”Det er på tide vi tar på alvor at vårt samfunn skaper terrorister.” *Aftenposten*, 14 mars, 2018. <https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/9mGwV9/Det-er->

[pa-tide-vi-tar-pa-alvor-at-vart-samfunn-skaper-terrorister--Bjorn-MJ-Ihler](#). (Hämtad 2018-04-24).

Johnsen, Alf Bjarne, Oda Leraan Skjetne och Martha Holmes. ”Jonas angriper Erna – mener Frp har gjort Høyre til et uanstendig parti.” *VG*, 13 mars, 2018.

<https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/Xwe1zn/jonas-angriper-erna-mener-frp-har-gjort-hoeyre-til-et-uanstendig-parti>. (Hämtad 2018-04-25).

Karlsson, Anna-Malin. ”Visar språket att svenskar är osolidariska?” *Svenska Dagbladet*, 10 april, 2016. <https://www.svd.se/visar-sprak-att-svenskar-ar-osolidariska>. (Hämtad 2018-04-27).

Lothe, Stian A. ”Stian Lothe inviterer til dugnad mot hatet.” *VG*, 14 mars, 2018.

<https://www.vg.no/nyheter/meninger/i/J1ReGj/stian-lothe-inviterer-til-dugnad-mot-hatet>, (Hämtad 2018-04-25).

Lysaker, Odin. ”Bli rasende!” *Aftenposten*, 16 mars, 2018.

<https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/0EXAeo/Bli-rasende--Odin-Lysaker>, (Hämtad 2018-04-27).

Lysbakken, Audun. ”Det virkelige 22. juli-kortet.” *Dagbladet*, 19 mars, 2018.

<https://www.dagbladet.no/kultur/det-virkelige-22-juli-kortet/69624920>. (Hämtad 2018-04-29).

Lödén, Hans. “Peace, love, depoliticisation and the domestic alien: national identity in the memorial messages collected after the terror attacks in Norway 22 July 2011.” *National Identities* 16, nr. 2 (2014): 157–176. <http://dx.doi.org/10.1080/14608944.2014.918593>.

Nilsen, Morten Ståle. ”Filmanmeldelse: «Utøya 22. juli»: Helvete på norsk jord.” *VG*, 19 februar, 2018.

<https://www.vg.no/rampelys/film/i/rLnL1w/filmanmeldelse-utoeya-22-juli-helvete-paa-norsk-jord>. (Hämtad 2018-04-24).

Nordbø, Børge. ”quisling.” *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/quisling>. (Hämtad 2018-05-09).

NTB. ”Tidligere AUF-leder: -Skulle helst sett att de ventet med den.” *Dagbladet*, 3 mars, 2018.

<https://www.dagbladet.no/kultur/tidligere-auf-leder---skulle-helst-sett-at-de-ventet-med-den/69573790>. (Hämtad 2018-04-24).

NTB. ”Utøya-overlevende: - Spekulativt å lage film bare om drapene.” *Dagbladet*, 18 februar, 2018.

<https://www.dagbladet.no/kultur/utoya-overlevende---spekulativt-a-lage-film-bare-om-drapene/69529440>. (Hämtad 2018-04-11).

Rakke, Cecilie. ”Vitnesbyrden.” *Dagbladet*, 3 mars, 2018, Retriever.

Roshauw, Filip. ”Konspirasjonsteorier helt uten motstykke.” *Dagbladet*, 17 mars, 2018.

<https://www.dagbladet.no/kultur/konspirasjonsteorier-helt-uten-motstykke/69620453>. (Hämtad 2018-04-25).

Sarmadawy, Hibba, och Hilde Kristine Misje. ”Støre om Utøya-filmen: - En ekstremt sterk opplevelse.” *VG*, 3 mars, 2018. <https://www.vg.no/nyheter/i/1leLKO/stoere-om-utoeya-filmen-en-ekstremt-sterk-opplevelse>. (Hämtad 2018-04-30).

Simonsen, Marie. ”Oppgjøret med 22. juli må skje igjen og igjen.” *Dagbladet*, 21 februar, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/oppgjoret-med-22-juli-ma-skje-igjen-og-igjen/69537397>. (Hämtad 2018-04-24).

Sinding Bekkedal, Tore. ”Arbeiderpartiet kan ikke ha tillit til Sylvi Listhaug.” *Dagbladet*, 15 mars, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/arbeiderpartiet-kan-ikke-ha-tillit-til-sylvi-listhaug/69613619>. (Hämtad 2018-04-27).

Skodvin, Magne. ”Vidkun Quisling.” *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Vidkun_Quisling. (Hämtad 2018-05-10).

Stanghelle, Harald. ”Å se den første 22. juli-filmen er som å bli invitert til et 72 minutters besøk i helvete.” *Aftenposten*, 9 mars, 2018. <https://www.aftenposten.no/meninger/kommentar/i/wE0mEP/A-se-den-forste-22-juli-filmen-er-som-a-bli-inviteret-til-et-72-minutters-besok-i-helvete--Harald-Stanghelle>. (Hämtad 2018-04-28).

”Statsminister Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen 25. juli.” *Aftenposten*, 25 juli, 2011. <https://www.aftenposten.no/norge/i/9vPzw/Statsminister-Jens-Stoltenbergs-tale-pa-Radhusplassen>. (Hämtad 2018-05-02).

Stovner, Ina Louise. ”nisse.” *Store Norske Leksikon*. <https://snl.no/nisse>. (Hämtad 2018-04-24).

Ullebø, Kjetil K. ”22. juli-regissør Erik Poppe: - Enkelte burde blitt bundet fast i kinosalen for å se filmen.” 14 mars, 2018. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/yvKwor/22-juli-regissor-Erik-Poppe--Enkelte-burde-blitt-bundet-fast-i-kinosalen-for-a-se-filmen>. (Hämtad 2018-04-30).

Wåge, Jarl. ”Nå må alle spille Utøya-kort.” *Dagbladet*, 24 mars, 2018. <https://www.dagbladet.no/kultur/na-ma-alle-spille-utoya-kort/69639598>. (Hämtad 2018-04-25).